

Pratarmė

Didžioji rašytinės istorijos dalis – tai milžiniška spraga duomenų visumoje. Nuo pat teorijų apie vyrus medžiotojus praeities metraštininkai maža vietos tepalikdavo moterų vaidmeniui kultūrinės ir biologinės žmonijos raidos procese. Štai vyrų gyvenimams patikėta atvaizduoti žmogiškumą bendrąja prasme. O jei galvosime apie kitos žmonijos pusės gyvenimus, dažniausiai išlikusią girdėsime tik spengiančią tylą.

Tos tylos pilna visur. Jos persmelkta visa mūsų kultūra. Kinas, naujienos, literatūra, mokslas, miestų planavimas, ekonomika. „Istorijos, kurias sekame sau apie praeitį, dabartį ir ateitį. Jos visos pažymėtos tuštumos, atkartojančios moters figūrą.“² Tai ir yra su lytimi susijusių duomenų spraga.

Su lytimi susijusių duomenų spraga randasi ne vien iš tylos. Tie nutylėjimai, spragos, turi savų pasekmių ir kasdien veikia moterų gyvenimus. Poveikis gali būti gana nežymus. Pavyzdžiui, kai tenka drebėti biure, kur kondicionieriaus palaikoma temperatūra nustatyta pagal vyrams palankią normą, arba kankintis bandant pasiekti viršutinę lentyną, suprojektuotą pagal norminį vyro ūgį. Tai, žinoma, erzina. Be abejo, taip neteisinga.

Bet šie dalykai nekelia pavojaus gyvybei. Kas kita – patekti į avariją važiuojant automobiliu, kurio saugumo priemonės sukurtos neatsižvelgiant į moterų matmenis. Kas kita – kai tau nedidžiujamas širdies infarktas, nes simptomai „netipiški“. Su tuo susiduriančios moterys, gyvenančios pasaulyje, sukurtame pagal duomenis, gautus tiriant vyrus, gali patirti mirtinas tokio gyvenimo pasekmes.

Kalbant apie su lytimi susijusių duomenų spragas, svarbu paminėti, kad jos paprastai randasi ne iš blogos valios, net nebūtinai tyčia. Priešingai: spragos kyla iš tūkstantmečius praktikuoto mąstymo ir veikiau rodo nepamąstymą. Netgi dvigubą nepamąstymą: apie tai, kas vyrams savaime suprantama, moterys net neprabyla. Juk paprastai, sakydami ir sakydamos „žmogus“, turime galvoje vyrą.

Šis atradimas nenaujas. Ji išgarsino Simone de Beauvoir dar 1949-ųjų tekste: „Žmonija yra vyriška, ir vyras apibrėžia moterį ne kaip individualybę, bet kaip susijusią su juo būtybę; ji nelaikoma autonomiška. [...] Jis yra Subjektas, jis yra Absoliutas – ji yra Kita.“¹ Pasikeitė tik kontekstas, kuriame moterys vis dar išlieka tomis „Kitomis“. Naujasis kontekstas – duomenų pakerėtas ir nuo duomenų priklausomas pasaulis. Didžiųjų duomenų. Iš jų, pasitelkus Didžiuosius Kompiuterius, išgaunamos Didžiosios Tiesos ir Didieji Algoritmai. Tik kai mūsų didžiuosius duomenis gadina didžioji tylą, iš to išgaunama tiesa geriausiu atveju bus dalinė. O moterų atžvilgiu ji dažniau išvis neatitiks tikrovės. Kaip informatikoje mėgstama sakyti,

„šlamštą įdėsi – šlamštą ir gausi“.

Šiame, naujame, kontekste kaip niekad būtina užpildyti pagal lytį suskirstytų duomenų spragą. Jau plinta dirbtinis intelektas, padedantis nustatyti medicininės diagnozes, peržvelgiantis gyvenimo aprašymus ir net atliekantis pokalbius su pretendентаis ir pretendentėmis įsidarbinti. Tačiau dirbtinis intelektas mokomas naudojant duomenų aibes, pačias pilnas spragas, o kadangi nuosavybės teisės dažnai saugo algoritmus kaip patentuotą programinę įrangą, negalime net iširti, ar apie tas spragas pamąstyta. Sprendžiant pagal sukauptą medžiagą – anaip tol.

Skaičiai, technologija, algoritmai – visa tai grindžia istoriją, pasakojamą „Nematomų moterų“. Tačiau jie apima tik pusę tos istorijos. „Duomenys“ tėra „informacijos“ sinonimas, o informacijos šaltinių gausu. Taip, viena iš informacijos rūšių laikoma statistika, bet tam tikros rūšies duomenimis lygiai taip pat laikoma žmonių patirtis. Taigi aš ketinu įrodyti, kad, kuriant visiems tinkamą pasaulį, į šį procesą reikia įtraukti moteris. Jei sprendimus, kurie mus visus veikia, priims vien baltaodžiai negalios neturintys vyrai (devyni iš dešimties jų – kilę iš JAV), taip irgi rasis duomenų spragų – lygiai kaip duomenų spragas kuria tendencija atliekant medicininius tyrimus nekaupiti informacijos apie moterų kūnus. Kaip parodysiu vėliau, negebėjimas įtraukti moterų perspektyvos veda prie vyrų privilegijavimo, kai bandoma apsimesti (dažnai ne iš blogos valios), kad viskas „neutralu lyčių atžvilgiu“. Štai ką turėjo galvoje de Beauvoir teigdama, kad vyrai savo perspektyvą vertina kaip visuotinę tiesą.

Vyrų pražiūrėtos, bet moterims aktualios problemos paplitusios įvairiose srityse; skaitydami ir skaitydamos toliau pastebėsite, kad nuolat kartojasi trys temos: moters kūnas, neapmokamos rūpybos našta, krintanti moterims ant pečių, ir vyrų smurtavimas prieš moteris. Šių problemų reikšmingumą pabrėžia tai, kad jos apima iš esmės kiekvieną mūsų gyvenimų dalelę ir veikia mūsų patirtį visur kur – nuo viešojo transporto iki politikos, neaplenkdamos nei darboviečių, nei operacinių. Bet vyrai apie jas pamiršta, nes neturi moterų kūnų. Kaip netrukus įsitikinsime, jie nudirba vos menką dalelę neapmokamo darbo, daugiausia kliūvančio moterims. Be to, net patys susidurdami su vyrų smurtavimu jie patiria jį kitaip negu moterys. Į šiuos skirtumus nekreipiama dėmesio ir toliau gyvename taip, tarsi vyro kūnas ir vyrų turima gyvenimo patirtis būtų neutrali lyčių atžvilgiu. O tai – dar vieno tipo moterų diskriminacija.

Šioje knygoje terminą „lytis“ vartosiu tiek biologine (*sex*), tiek socialine (*gender*) reikšme. Biologine – rašydama apie biologines duotis, nulemiančias, ar individas yra vyras, ar moteris. XX ir XY. Socialine – turėdama galvoje reikšmes, kurias visuomenė suteikia šiai biologinei sandarai, t. y. kaip elgiamasi su moterimis, kai į jas žiūrima *kaip į moteris*. Viena iš šių „lyties“ reikšmių sukonstruota, bet tikros abi. Moterims jos reiškia tai, kad tenka keliauti per pasaulį, suręstą pagal duomenis, gautus tiriant vyrus.

Knygoje apie lytį kalbu tiek biologine, tiek socialine reikšmėmis, bet socialinė reikšmė labiau tinka kalbėti apie duomenų spragas, nes ne biologinė sandara lemia, kad nerenkama duomenų apie moteris. Tai lemia lyčių normos. Nurodydama tokiai daugybei moterų gyvenimų šitiek žalos darantį reiškinį, siekiu, kad būtų visiškai aišku, iš kur jis kyla: problema nėra moters

kūnas, priešingai, nei sakoma toliau šioje knygoje cituojamais teiginiais. Problema – jam priskiriama socialinė reikšmė ir socialiai nulemtas negebėjimas jo aiškinti.

„Nematomos moterys“ – pasakojimas apie tai, ko nėra, ir dėl to kartais labai sunku jį pasakoti. Kalbant apie moteris, ne tik žioji bendra duomenų spraga (atsirandanti ir iš to, kad išvis nerenkame duomenų, ir iš to, kad, jei jau renkame, nesuskirstome jų pagal tyrimo dalyvių lytį), bet ir beveik nėra duomenų apie nebaltąsias moteris, apie moteris su negalia ar apie darbininkų klasės moteris. Taip yra ne dėl to, kad tų duomenų tiesiog nerenkama, o dėl to, kad jie neatskiriami nuo duomenų apie vyrus; atskirtuosius vadintume „pagal tyrimo dalyvių lytį suskirstytais duomenimis“. Darbų – pradedant akademiniiais ir baigiant kino kūrimu – pasiskirstymo statistikoje būna pateikiami duomenys, kiek dirba „moterų“ ir „etninių mažumų“ atstovų ar atstovių, bet moterų, priklausančių etninėms mažumoms, duomenys kiekvienoje didesnėje grupėje pasimeta. Kur tokių duomenų esama – juos pateikiu, bet tokių atvejų itin reta.

Ši knyga neturi į psichoanalizę orientuotų tikslų. Negaliu įsiskverbti į slapčiausias mintis tų, kurie ir kurios leidžia rasti duomenų spragas, taigi šioje knygoje neįmanoma ir neginčijamai įrodyti, kodėl vis dar egzistuoja duomenų spragos. Galiu tik pasiūlyti pažvelgti į tuos duomenis ir pakviesti jus, skaitytojas ir skaitytojai, įsigilinti į sukauptus įrodymus. Lygiai taip pat manęs nedomina, ar tikrai vyrams palankesnes priemones sukūrė užsislaptinę seksistai arba seksistės. Jų asmeninė motyvacija, su tam tikromis išlygomis, čia neaktuali. Svarbiau tendencija. Svarbiau tai, ar, turint tokio svarumo duomenų, dera daryti išvadą, kad su lytimi susijusių duomenų spraga tėra vienas didelis atsitiktinumas.

Toliau bandysiu pagrįsti, kad nėra. Įrodysiu, kad su lytimi susijusių duomenų spragos – tai tam tikro nepamąstymo, pagal kurį žmonija įsivaizduojama kaip sudaryta beveik vien iš vyrų, priežastis ir pasekmė. Atskleisiu, kaip dažnai išnyra toks šališkumas ir kaip plačiai jis paplitęs, kaip jis iškraipo neva objektyvius duomenis, vis labiau valdančius mūsų gyvenimą. Parodysiu, kaip net šiame itin racionaliame pasaulyje, valdomame itin nešališkų superkompiuterių, moterys išlieka, de Beauvoir žodžiais tariant, „antrąja lytimi“ ir kaip pavojus būti nurašytoms kaip vyrų porūšiui – geriausiu atveju – yra tiek pat aktualus, kiek ir anksčiau.

---

² Ištraukos vertimas iš: Ineta Krauls-Ward, „Skaitanti moteris: nuo „nepadorios“ laisvamanės iki šių dienų intelektualės“, *Tarp knygų*, 2021-04-28 (<https://www.bernardinai.lt/skaitanti-moteris-nuo-nepadorios-laisvamanes-iki-siu-dienu-intelektuales/>).